

RYSZARD JANIKOWSKI

Górnosłaska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach

SUSTENSYWNE DOSKONALENIE PRZESTRZENI PUBLICZNEJ MIASTA

Abstract: Sustainable Improvement of City Public Space. The public space in cities, in this green, recreational or sport is still underrated factor positively on the health and welfare of the people. Appearing of creational spatial planning seems to be necessary, as well the role of creative and visionary designers in the process of sustainable improvement of city public space. EU measures and priorities allow you to make the sustainable jump in the public space of the city through its aestheticization, naturalization and zoom versatility.

Key Words: Environmental health, public space, sustainability.

Wstęp

Podstawą naszych rozważań jest koncepcja rozwoju sustensywnego. Ona kierunkuje kształtowanie rozwoju przestrzennego, społecznego, środowiskowego, jak i gospodarczego, zarówno społeczności lokalnych, jak i społeczności globalnej. Zapewnienie sustensywnego rozwoju odbywa się na wielu płaszczyznach, jedną z nich jest ta, którą określimy przez jakość życia człowieka; albo inaczej wzrastająca jakość życia w każdym pokoleniu. W szczególności oznacza to, że równoważenie musi odnosić się do poprawy jakości życia, w tym także jakości determinowanej przez czynniki środowiskowe i przestrzenne. Te ostatnie terminy powinny być odczytywane bardzo szeroko, nie tylko jako biochemiczna i fizyczna jakość środowiska, ale także jako odpowiedni ład przestrzenny oraz ład instytucjonalno-polityczny.

Proces kształtowania rozwoju jest wielowymiarowy i dynamiczny oraz zachodzi zawsze w obiektywnie występujących uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych. Sustensywny rozwój jest przede wszystkim procesem zmierzania w kierunku ładu zintegrowanego wiążącego współzależnie łądy: instytucjonalno-polityczny i przestrzenny wraz ze społecznym, gospodarczym oraz środowiskowym w dynamicznej i permanentnej grze sprzeczności i konfliktowych interesów. Jednocześnie jednym z ważnych wymiarów jest przestrzeń publiczna, która nie tylko jest istotą miasta, nie tylko jest swoistego rodzaju materialnym fundamentem społeczeń-

stwa obywatelskiego i demokracji, ale jest także współtworzącym i determinującym czynnikiem jakości życia człowieka.

W kontekście jakości życia oraz zdrowia środowiskowego istotnego znaczenia nabiera właśnie zagadnienie ładu przestrzennego. Dla każdej wspólnoty lokalnej istotą jej demokratycznego funkcjonowania jest przestrzeń publiczna. Jeśli jest ona źle ukształtowana, jest w nieładzie, to wpływa ona na dyskomfort ludzi z niej korzystających. Są to wyzwania, które stoją przed społecznościami pragnącymi zwiększać jakość życia, a także poprawiać jakość zdrowia [Ciżkova *et al.* 1999; Janikowski 2004; Janikowski, Starzewska-Sikorska 2005].

1. Planowanie przestrzenne jako narzędzie sustensywnego rozwoju

Kształtowanie relacji ilościowych i systemowych między przestrzenią przyrodniczą (nieupodmiotowioną, biologiczną) a przestrzenią zagospodarowaną (upodmiotowioną; antropogeniczną) oraz odpowiednich publicznych funkcji i struktur jest nadrzędnym celem sustensywnego kształtowania przestrzeni. Bardzo wyraźnie należy podkreślić, że planowanie przestrzenne musi być integralną częścią kierunkowania rozwoju. Nie może być ono samodzielny bytem, realizującym swoje cele. Powinno bezwzględnie być narzędziem aktywnego kształtowania środowiska przyrodniczego, podobnie jak i społecznego oraz gospodarczego, a ponadto, przestrzeń nieupodmiotowiona powinna być traktowana, co najmniej na równi z przestrzenią upodmiotowioną.

Równoważenie rozwoju oparte na zintegrowanym podejściu oznacza łączenie:

- ładu społecznego identyfikującego strategiczne cele i środki oraz przedsięwzięć zmierzających do poprawy jakości życia społeczeństwa;
- ładu ekonomicznego określającego strategiczne cele i środki generujące efektywny rozwój społeczno-gospodarczy;
- ładu ekologicznego formułującego uwarunkowania i strategiczne cele korzystania ze środowiska i racjonalnego kształtowania środowiska;
- ładu przestrzennego określającego strategiczne cele i kryteria kształtowania struktur przestrzennych;
- ładu polityczno-instytucjonalnego determinującego pozostałe łady.

Makroskalowe planowanie przestrzenne jest determinującym czynnikiem kształtowania się odpowiednich relacji, o strategicznym i systemowym charakterze, między przyrodą a czynnikami sprawczymi antropopresji współtworzących jakość zdrowia środowiskowego. Podobnie, mikroskalowe planowanie przestrzenne jest determinującym czynnikiem kształtowania się struktur i funkcji przestrzeni miejskich, w tym przestrzeni publicznej. Tym samym właściwe koncepcje przestrzennego zagospodarowania mogą spowodować istotne polepszanie jakości życia ludzi.

2. Zwiększanie jakości życia w mieście

Pojawienie się koncepcji rozwoju sustensywnego było silnym impulsem do pojawienia się wielu inicjatyw, których celem była i jest poprawa jakości życia w mieście. Niektóre z nich przedstawione są poniżej obrazując jednocześnie wielowymiarowy charakter rozumienia zwiększania jakości życia w mieście. Są i mogą być ważnymi czynnikami dalszego rozwoju efektywności i jakości życia w miastach i społecznościach lokalnych.

Kampania *Zrównoważone miasta i miejscowości Europy*

Kampanię *Zrównoważone miasta i miejscowości Europy (European Sustainable Cities and Towns Campaign)* rozpoczęto w trakcie Pierwszej Europejskiej Konferencji pt. *Zrównoważony rozwój miast i miejscowości*, która odbyła się w 1994 r., w miejscowości Aalborg, w Dani. Uczestnicy konferencji przyjęli Kartę z Aalborgu. Karta ta wyznacza ramy do tworzenia warunków lokalnego, zrównoważonego rozwoju oraz wzywa władze lokalne do zaangażowania się w proces lokalnej Agendy 21. Kampanię realizowała sieć dziesięciu sieci miast i miasteczek, aktywnych w różnych aspektach zrównoważonego rozwoju. Intencją ich działalności było wsparcie władz lokalnych we wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Kampania jest przede wszystkim kluczowym źródłem informacji dla lokalnych władz na temat zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. Zapisy Karty podkreślają rolę społeczności lokalnych w osiągnięciu zrównoważonego rozwoju. Za jeden z podstawowych elementów zrównoważenia uważa się zdrowie człowieka. Zwraca się w nich uwagę, że coraz więcej szkodliwych substancji jest uwalnianych do powietrza, wody, gleby, żywności, stanowiąc wzrastające niebezpieczeństwo dla zdrowia ludzi i ekosystemów. Istotą zmiany jest podejmowanie wszelkich działań zmierzających do zatrzymania i przeciwdziałania zanieczyszczeniom u źródła.

Lokalne równoważenie rozwoju

Międzynarodowa Rada ds. Lokalnych Inicjatyw Środowiskowych (*The International Council for Local Environmental Initiatives – ICLEI*) została powołana w 1990 r. w trakcie Światowego kongresu władz lokalnych na rzecz zrównoważonej przyszłości (*World Congress of Local Governments for a Sustainable Future*). Organizacja ICLEI funkcjonuje jako demokratyczny, międzynarodowy związek samorządów lokalnych, które podjęły zobowiązania w zakresie wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Służy ona władzom lokalnym jako międzynarodowa agencja środowiskowa. W organizacji tej stowarzyszonych jest kilkaset aglomeracji, miast i powiatów. Uczestniczą one w realizacji projektów regionalnych i kampanii międzynarodowych.

Program zrównoważonych miast

Program zrównoważonych miast (*Sustainable Cities Programme*) przyjęto w 1990 r. W ramach projektu powstały “Wytyczne środowiskowe dla planowania i zarządzania osiedlami” UNCGS/UNEP. Program ten jest oficjalnie uznany jako narzędzie operacyjne

Programu Zarządzania Miejskiego (*Urban Management Programme – UMP*), wspólnej inicjatywy Banku Światowego (*World Bank*), Programu Rozwoju Narodów Zjednoczonych (*United Nations Development Programme – UNDP*) i Centrum Narodów Zjednoczonych dla Osiedli Ludzkich (*United Nations Human Settlements Programme – UN-HABITAT*). Przez współpracę między organizacjami, *Program zrównoważonych miast* umożliwia zmobilizowanie wiedzy eksperckiej i doświadczenia wszystkich agencji, które odgrywają ważną rolę w zarządzaniu środowiskiem miejskim i rozwojem miejskim.

Czyste Miasta

Czyste Miasta (*Clean Cities*) to przykład inicjatywy strategicznej odnoszącej się do problematyki zdrowia i środowiska. Misją programu jest m.in. poprawa jakości powietrza w miastach przez rozwój i wdrażanie niskoemisyjnych technologii wykorzystujących paliwa odnawialne w celu ograniczenia zużycia ropy naftowej w sektorze transportu. Program tworzy sieć dobrowolnych koalicji, które współpracują na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego. Program okazał się efektywnym sposobem na tworzenie lokalnych rynków paliw alternatywnych. Uczestniczy w nim wielu interesariuszy, począwszy od lokalnego biznesu i władz miejskich do organizacji zajmujących się stanem powietrza atmosferycznego oraz narodowych organizacji zajmujących się paliwami alternatywnymi.

Inicjatywa Czystego Powietrza

Inicjatywa *Czystego Powietrza* (*Clean Air Initiative – CAI*) jest formułą współpracy Banku Światowego, innych regionalnych instytucji, sektora prywatnego, organizacji pozarządowych, władz miejskich, OECD oraz agencji środowiskowych. Jest ukierunkowana na problem zanieczyszczenia powietrza. Inicjatywa została podjęta w odpowiedzi na rosnące zaniepokojenie tym, że zanieczyszczenie jest jednym z głównych powodów zagrożeń zdrowotnych w regionie.

Inicjatywa z Bremy

Celem Inicjatywy z Bremy jest zapewnienie zrównoważonej przyszłości dla miast przez promowanie partnerstwa między przedstawicielami władz miejskich a biznesem. Kampania jest wynikiem Pierwszej Międzynarodowej Konferencji *Biznes i władze miejskie – nowe partnerstwo na 21 wiek*, która odbyła się w Bremie w marcu 1997, i zakończyła się podjęciem „deklaracji bremeńskiej”. Deklaracja ta podpisana przez International Union of Local Authorities (IULA) została zaprezentowana na Szczycie UN Rio + 5 w czerwcu 1997 r. Inicjatywa ta została uruchomiona przez Wolne Miasto Hanzeatyckie Brema w 1999 r. Jest to kampania o charakterze globalnym i stanowi platformę wymiany doświadczeń w zakresie stosowania efektywnych rozwiązań oraz promocji partnerstwa między biznesem i władzami miejskimi. W ramach inicjatywy ustanowiono nagrodę, która jest przyznawana za udane projekty z zakresu rozwoju zrównoważonego.

Zdrowe Miasta

Ruch Zdrowych Miast (*Healthy Cities Movement*) został zapoczątkowany przez Światową Organizację Zdrowia. Obecnie obejmuje bardzo wiele miast, miejscowości i wsi na całym świecie. Podstawą filozofii *Zdrowych Miast* jest założenie, że stan naszego zdrowia jest efektem działania wielu czynników: środowiskowych, przestrzennych, ekonomicznych, społecznych, psychicznych i fizycznych. Ponieważ są to zagadnienia szerokie, w działaniach na rzecz poprawy stanu zdrowia wymagane jest wspólne zaangażowanie społeczeństwa. Przedstawiciele miast zostali zobowiązani do zidentyfikowania i rozwiązywania lokalnych problemów oraz angażowania w ten proces ludzi z poszczególnych grup społecznych.

Spokojne Miasta

W 1998 r. we Włoszech powstał pomysł utworzenia Międzynarodowej Sieci Spokojnych Miast (*Slow Cities*). Projekt ten został pierwotnie podjęty przez 32 miasta we Włoszech. Działania tej organizacji są związane z pojęciem *dobrego życia* rozpatrywanego w kategoriach jakości środowiska lokalnego i zaplecza gastronomicznego, a także wykorzystania w praktyce nowych technologii. Jednym z celów sieci jest zachowanie i wyeksponowanie lokalnych kulturalnych, kulinarnych oraz artystycznych tradycji danej społeczności. W tym względzie ruch *Spokojnych Miast* dąży do promocji dialogu i komunikacji między lokalnymi producentami i konsumentami. Dzięki pomysłom w zakresie ochrony środowiska oraz promocji zrównoważonego rozwoju miejskiego życia ruch *Spokojnych Miast* dostarcza bodźców branży produkcji żywności używającej naturalnych i przyjaznych dla środowiska technologii. Do Międzynarodowej Sieci Spokojnych Miast przystąpiły także polskie miasta.

3. Nieład polskiej przestrzeni publicznej i jego konsekwencje

Obecny stan jakości polskiej przestrzeni publicznej jest doskonale zdiagnozowany [Chwalibóg 2009; Heffner, Marszał 2012], dlatego też nie ma potrzeby na jego szersze dokumentowanie i uzasadnianie. Zacytujemy tylko dwa stwierdzenia. „Dzisiejsza Polska pilnie wymaga ideowego, silnie umotywowanego i głęboko profesjonalnego zajęcia się przestrzeniami publicznymi. Są one albo fatalnie zaniedbane co najmniej od 1939 r. lub dłużej, albo wręcz nie ma ich w ogóle tam, gdzie stanowczo powinny istnieć i funkcjonować skutecznie. (...) Także 20 lat transformacji – wolności i demokracji, mało lub wcale nie dopomogło w tworzeniu ludzkich, społecznych miejsc wśród zabudowy – zarówno historycznej jak socmodernistycznej. Bowiem polskie przemiany od 1989 r., nadal nie doprowadziły do ugruntowania się kluczowych formacji demokratycznych, niezbędnych do dobrego tworzenia przyjaznych społecznych miejsc. Nie dojrzała do tego większość polskich samorządów terytorialnych, pochłoniętych własnymi interesami, polityką, egocentryzmem i partykula-

ryzmem” [Kosiński 2009, s. 9]. Podobnie Heffner i Marszał [2012, s. 5] stwierdzają: „początek XXI w. przyniósł rosnące zainteresowanie przestrzenią publiczną jako dobrem wspólnym, od którego zależy jakość życia, budowanie tożsamości lokalnej i atrakcyjności miejsca. (...) Zachodzące przeobrażenia miały jednak różny charakter i mogą być różnie oceniane – obok rozwiązań wzorcowych i godnych naśladowania pojawiły się mniej udane próby rewaloryzacji. Obok intensywnej troski o przestrzeń wspólną wykazywanej przez wiele samorządów lokalnych, można wskazać wiele przykładów indolencji i braku wystarczającej inicjatywy w tym zakresie”.

Jakkolwiek przestrzeń publiczna w miastach, w tym „zielona”, rekreacyjna czy sportowa jest niedocenianym czynnikiem wpływającym korzystnie na zdrowie ludzi [Janikowski 2004; Janikowski, Starzewska-Sikorska 2005] (tab. 1). Jednocześnie wiele badań wskazuje, że w Polsce wykryły się już potrzeby jednostek, jak i aspiracje społeczne, których zaspokojenie wymaga, aby pojawiała się nie tylko ogólnie użytkowana przestrzeń publiczna miasta (rynki miast, duże place miejskie), ale także lokalnie dostępna przestrzeń publiczna, czyli lokalna, nawet mała w sensie powierzchni, przestrzeń publiczna. Powinna ona zaspokajać zróżnicowane potrzeby codziennej rekreacji, przed, w trakcie i po pracy, w tym zarówno w postaci ścieżek rowerowych, siłowni na wolnym powietrzu, terenu zielonego czy ławek w estetycz-

Tabela 1

Wpływ czynników przestrzennych na zdrowie człowieka

Czynnik przestrzenny	Oddziaływanie na zdrowie		Prawdopodobny skutek
	bezpośrednie, krótkotrwałe	bezpośrednie/ pośrednie długotrwałe	
Bariery architektoniczne	urazy, zaburzenia motoryki, zaburzenia słuchu, wzroku	stres	spadek odporności, alergie, zaburzenia metabolizmu, choroby układu nerwowego
Bariery strukturalno-przestrzenne	urazy	frustracja, stres	spadek odporności, zaburzenia psychiczne
Zagęszczenie (ludzi, funkcji i form przestrzennych)	dyskomfort, lęk, agresja	dyskomfort, lęk, agresja	spadek odporności, zaburzenia i choroby psychiczne
Nielad przestrzenny	dyskomfort, zakażenia	stres, dyskomfort, lęk, agresja	spadek odporności, zaburzenia i choroby psychiczne, alergie
Dehumanizacja zabudowy	dyskomfort, lęk, poczucie zagrożenia	stres, agresja	zachowania patologiczne, spadek odporności, zaburzenia i choroby psychiczne, alergie
Uwagi	Każdy z ww. czynników może samodzielnie lub z innymi czynnikami powodować obciążenie organizmu stresem, a w konsekwencji określoną chorobą		

Źródło: [Starzewska-Sikorska 2005].

nym i spokojnym miejscu. Lokalnie dostępnych przestrzeni publicznych o zróżnicowanym charakterze powinno być w mieście wiele, zarówno powinny być to lokalne targowiska, skwerki, ścieżki rowerowe, jak i ogródki jordanowskie dla małych i dużych dzieci, place zabaw dla młodzieży, takie jak skateparki, i wiele innych.

Lokalne targowiska to fundament demokracji obywatelskiej, z kolei lokalny teren zielony, rekreacyjny, to fundament zdrowia. Oba te czynniki powinny kierunkować miejskie planowanie przestrzenne.

4. Przestrzeń publiczna w mieście

Tożsamość miasta (miejscowości) kształtują jego przestrzenie publiczne, z których najważniejsza to rynek (plac centralny). Podobnie determinujące znaczenie mają duże przestrzenie zielone, choćby takie, jak *Central Park* w Nowym Jorku, Lasek Buloński (*Bois de Boulogne*) w Paryżu, Park *Güell* w Barcelonie czy Wojewódzki Park Kultury i Wypoczynku w Chorzowie (określany coraz częściej jako Park Śląski). Obok nich jednak szczególnie istotną rolę odgrywają lokalnie dostępne „małe” przestrzenie publiczne, w tym takie jak place targowe, ogródki jordanowskie, skwerki, różnorakie urządzone przestrzenie zielone, a także wszelkie place zabaw.

Przeprowadzone badania wskazują, że powiększanie ilości, jak i jakości przestrzeni publicznej stało się już dobrem pożądanym przez polskie społeczeństwo. Jednocześnie, co należy z całą mocą podkreślić, wpisane to zostało do zrównoważonych strategii i polityk rozwoju prawie wszystkich polskich gmin. Nie jest przy tym istotne czy wypływa to wprost z uświadomionej istoty koncepcji rozwoju sustensywnego, czy też z zachodzącej zmiany cywilizacyjnej, która w istocie swojej, jak i w wymiarze determinowana jest przez tę koncepcję. Oznacza to, że występuje popyt na polepszanie, powiększanie, estetyzację, jak i kreację przestrzeni publicznej, w tym także takiej, którą określany jako lokalnie dostępną dla społeczności, przede wszystkim lokalnej przestrzeni publicznej.

Kolejną istotną kwestią jest to, że w prawie wszystkich programach współfinansowanych przez Unię Europejską są środki na realizację takich celów. Często są to znaczne środki, umożliwiające na dokonanie zmiany/zmian, na które czekały całe pokolenia.

W związku z tym istotne jest, aby pojawiła się kreatywna i twórcza odpowiedź planowania przestrzennego, albo raczej kreatywni i pełni wizji projektanci. Tylko bowiem wtedy możliwe będzie dokonanie tego sustensywnego skoku w przestrzeni miasta.

5. Sustensywne przekształcenia

Istnieje wiele dobrych przykładów procesu sustensywnego przekształcania przestrzeni i jego efektów, istnieją też odpowiednie podręczniki w tym zakresie [*Jak przetworzyć ...* 2009; *Rzeki w miastach ...* 2011]. Poniżej przedstawione będą polskie

przykłady obrazujące estetyzację, naturalizację i powiększanie wielofunkcyjności przestrzeni publicznych. Są one oparte na efektach prezentowanych w pracach dyplomowych napisanych w ramach studiów podyplomowych prowadzonych w Górnośląskiej Wyższej Szkole Handlowej *Menedżer Rewitalizacji* realizowanych w ramach projektu „Gospodaruj Przestrzenią! Rewitalizuj Tereny!”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego [Czyż 2012; Gołda, Suślik 2012; Pisarczyk 2012]. Prezentowane przykłady wpisują się w nurt działań rewitalizacyjnych, dla których istniały lub będą odpowiednie środki finansowe. W szczególności dotyczy to źródeł unijnych, w których w sposób jednoznacznie jawny wpisane są priorytety z kategorii: renaturalizacja, renowacja, rehabilitacja, recyrkulacja funkcji przestrzeni czy jej odnowa. W istocie swojej wypływa to z myślenia sustensywnego, które zawiera pierwiastek *re*. Z tej samej strony, w kontekście polityczno-instytucjonalnym, jak i zdrowia środowiskowego kreacja i/lub odnowa lokalnych przestrzeni publicznych jest równie ważna i istotna. W odniesieniu do przestrzeni zielonych oznacza to także powiększanie efektywności, czy wręcz generowanie usług ekologicznych (spowalnianie spływu terenowego, redukcja dwutlenku węgla, zmiana albedo, zatrzymywanie pyłów, *etc.*) [Farber *et al.* 2002].

Estetyzacja

Estetyzacja przestrzeni publicznej Zebrzydowic. Jest to wieś w powiecie cieszyńskim, położona w południowej części woj. śląskiego, nad rzeką Piotrówką. Teren przeznaczony pod zagospodarowanie leży w samym centrum Zebrzydowic. Obejmuje swoim zasięgiem prawie 9000 m kw. Jest to teren, na którym w poprzednich latach zostały wykonane parkingi dla pobliskich budynków, trakty piesze i ścieżki łączące poszczególne budynki, a tereny zielone pozostały niezagospodarowane. Od strony zachodniej znajduje się budynek Urzędu Gminy w Zebrzydowicach, a przy nim rozległy parking. Od strony południowo-wschodniej teren graniczy z gminnym publicznym przedszkolem, przy którym także znajduje się nowy parking. Od strony północnej teren graniczy z rewitalizowanym dawnym budynkiem szkoły podstawowej, w którym ponownie będą uczyły się dzieci z klas 1-3. Estetyzacja przestrzeni publicznej opiera się w tym przypadku na zaplanowaniu odpowiedniej zieleni zarówno co do kształtu, wysokości, charakteru, jak i pojawiania się koloru zieleni w cyklu rocznym (fot. 1, 2 – patrz wkładka, s. 5). „Styl rabat nawiązuje do stylu formalnego, jest prosty i uporządkowany, podkreśla miejsca schodzenia się najważniejszych ścieżek oraz trakty piesze. Tak uporządkowane rośliny będą podkreślały charakter miejsca, jakim jest centralny obszar między strategicznymi punktami Zebrzydowic. Wzdłuż traktów pieszych oprócz krzewów, bylin i traw, przewidziano posadzenie niewielkich drzewek alejowych, kwitnących na różowo wiosną. Pozostawiono miejsca, w których zostaną posadzone rośliny cebulowe. W centralnym miejscu parkingu przy budynku Urzędu Gminy przewidziano miejsce na duże rozłożyste drzewo, które zacieni parking w upalne dni” [Czyż 2012, s. 13].

Jest to przykład kreatywnej i twórczej odpowiedzi planowania przestrzennego zaproponowanej przez projektantkę mającą nie tylko wizję, ale także rozumiejącą znaczenie estetyzacji przestrzeni publicznej dla dobrostanu mieszkańców, zarówno tych już dorosłych, jak i kształtowania rozumienia piękna przez dzieci i młodzież. Ponadto musimy pamiętać, że taka przestrzeń publiczna sprzyja demokratyzacji i rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego.

Naturalizacja

Naturalizacja doliny rzeki Ślepiotki. Ślepiotka jest to niewielka rzeka, będąca niespełna ośmiokilometrowym dopływem Kłodnicy, która z kolei jest prawostronnym dopływem Odry. W środkowej części zlewni rzeki przepływa ona przez teren silnie zurbanizowany. Znajdują się tu osiedla mieszkaniowe, w których mieszka ok. 45 tys. osób. Do niedawna Ślepiotka była silnie zanieczyszczana zarówno przez ścieki komunalne, jak i bytowe. Obecnie, dzięki rozbudowie kanalizacji ścieki trafiają do oczyszczalni. Podobnie silnie zanieczyszczona i zdegradowana była dolina tej rzeczki.

Fot. 3. Renaturalizacja koryta Ślepiotki i jej brzegów

Źródło: Autor (fot. 3 i 4).

Fot. 4. Miejsce do odpoczynania na brzegu Ślepiotki

W ramach projektu Reuris oczyszczono koryto i dolinę Ślepiotki z różnorodnych odpadów, a następnie dokonano renaturalizacji koryta oraz doliny (fot. 3) [Pisarczyk 2012]. Stworzono też odpowiednie warunki do spacerowania, jak i odpoczynania (fot. 4).

Wielofunkcyjność

Kolejny przykład to **zdeastrowany Park Lisiniec w Częstochowie**, który ma być poddany rewitalizacji. Park, o powierzchni ponad 40 hektarów, znajduje się pomiędzy ulicami Św. Jadwigi oraz Wałowej, w odległości ok. 1,5 km od klasztoru na Jasnej Górze. Jest częściowo zadrzewiony, uzbrojony i usytuowany w sąsiedztwie drogi wylotowej z Częstochowy do Wrocławia i Poznania, czyli dobrze skomunikowany z resztą miasta.

Utworzony został w latach 70. XX w. W środkowej części leżą dwa stawy nazywane potocznie „Bałtyk” i „Adriatyk”. Są to głębokie glinianki (do 25 m głębokie) wypełnione wodą oraz połączone kanałem. Przez park przebiega szlak rowerowy oraz przepływa bezimienny ciek – lewy dopływ Stradomki.

Przyjęto, że przestrzegana będzie zasada publicznego charakteru przestrzeni, a park będzie wielofunkcyjną przestrzenią publiczną z dominacją funkcji rekreacyjnej, zaprojektowaną do całorocznego, otwartego i bezpłatnego korzystania przez wszystkich mieszkańców. W ramach procesu rewitalizacji przewiduje się wprowadzenie wielu różnorodnych funkcji, takich jak:

- otwarte kąpielisko,
- siłownię na wolnym powietrzu,
- park linowy,
- ścieżki rowerowe,
- centrum nurkowe,
- korty tenisowe,
- boiska.

Dopuszcza się jednak wprowadzenie pewnych płatnych usług z wyraźnym podkreśleniem, że prywatyzacja obiektów na terenie parku nie może znacznie ograniczać prawa mieszkańców do przestrzeni publicznej.

Podsumowanie

Obecny stan jakości polskiej przestrzeni publicznej jest ciągle w bardzo wielu miejscach kraju daleki od oczekiwań lokalnych społeczności. Jednocześnie przestrzeń publiczna w miastach, w tym „zielona”, rekreacyjna czy sportowa jest jeszcze niedocenianym czynnikiem wpływającym korzystnie na zdrowie ludzi. Z kolei środki unijne stwarzają podwaliny, aby dokonywać przekształcania, powiększania i upiększania przestrzeni publicznej. Tym samym konieczne jest, aby pojawiła się kreatywna i twórcza odpowiedź planowania przestrzennego oraz kreatywni i pełni wizji projektanci. Tylko bowiem wtedy możliwe będzie dokonanie sustensywnego skoku w publicznej przestrzeni miasta przez jej estetyzację, naturalizację i powiększanie wielofunkcyjności.

Literatura

Chwalibóg K., 2009, *Polska Polityka Architektoniczna. Polityka jakości krajobrazu, przestrzeni publicznej i architektury*, [w:] *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo*, R. Janikowski, K. Krzysztofek (red.). Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa.

- Cižkova H., Kazmarova H., Dumitrescu A., Janikowski R., 1999, *The NEHAP Experience in the Czech Republic, Romania and Poland*, [w:] *Environmental Health for All. Risk Assessment and Risk Communication for National Environmental Health Action Plans*, D. Briggs, R. Stern, T. L. Tinker (red.). Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Czyż N., 2012, *Opracowanie projektu aranżacji zieleni w sołectwie Zebrzydowice w ramach projektu „Zaparkuj w zielonym – urządzenie terenów zielonych wraz z elementami małej architektury w Gminie Zebrzydowice-etap I”*. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, mat. niepubl.
- Farber S., Costanza R., Wilson M., 2002, *Economic and Ecological Concepts for Valuing Ecosystem Services*. “Ecological Economics”, 41, pp. 3; 375-392.
- Gołda D., Suślik R., 2012, *Rewitalizacja Parku Lisiniec*. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, mat. niepubl.
- Heffner K., Marszał T. (red.) 2012, *Przestrzeń publiczna małych miast*. Studia KPZK PAN, t. CXLIV, Warszawa.
- Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, 2009, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków.
- Janikowski R. (red.) 2004, *Środowisko a zdrowie. Zarządzanie, polityka, komunikowanie*. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Janikowski R., Starzewska-Sikorska A. (red.) 2005, *Środowisko a zdrowie. Informacje, oceny, strategie, zastosowania*. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Kosiński W., 2009, *Wstęp do wydania polskiego książki How to Turn a Place Around*. Handbook for Creating Successful Public Spaces, s. 9.
- Pisarczyk Z., 2012, *Rzeki w miastach jako przestrzenie życia – projekt Reuris*. Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, mat. niepubl.
- Rzeki w miastach – przestrzenie pełne życia. Podręcznik*, 2011, Zespół Projektowy REURIS, Urząd Miasta Stuttgart.
- Starzewska-Sikorska A., 2005, *Opracowanie poradnika sporządzania prognoz i raportów oddziaływania na środowisko w zakresie środowiskowych zagrożeń zdrowotnych*. Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, Katowice, mat. niepubl.